

SZENYÉR ÉS BIRTOKOSAI

(Borsa Iván: A szenyéri uradalom Mohács előtti oklevelei c. forrásközlés alapján.)

GÁL JÓZSEF

A Ny-somogyi Szenyér történetének apró epizódja tárul elénk a néhány oldalas dolgozatból. Figyelemre mégis érdemes, mert az esemény résztvevői cseppet sem „epizód szereplők”. Az Anjou-család tagjai, érsek, püspökök, udvari méltóságok, hiteles helyek papjai, somogyi nemesek. A részleges felsorolás is jelzi, hogy nem kis horderejű dologról van szó. Egy királyi vitéz szolgálatainak honoráriuma, a szolgálat feltételeinek biztosítása a tét. Szenyér birtok maga mellékszereplő csupán, noha fő tárgya minden ismétlődő pernek, vizsgálatnak, bő fél évszázad alatt közel tucatnyi birtokszerzési kísérletnek. A szomszédos falvakkal ugyanis mindössze 1 miles – harcos – ellátására elegendő földdel rendelkezett. Nem nagysága, értéke miatt fontos tehát, hanem mert 1 harcos ellátása függött tőle. Ezért hiába nyerte adományul László fia Miklós 1345-ben, s hiába erősítette meg oklevelét 1364-ben, jogait folyton kétségbe vonták elődje gyermekei, unokái, oklevél hamisítók és egyéb furfangos birtokszerzők, – végül maga az adományozó, Lajos király is. Ezen folyamatok feltárása közben derül ki, miként is működik a királyi bandérium, s miből élnek harcosai.

1345 szeptember 4-én kapta adományul László fia Miklós, Lajos király alétekgóga a neki és atyjának, Károlynak tett szolgálataiért „Zyner, Edde és Mykofalua birtokokat, minden haszonvételeikkel és tartókaikkal”.¹

A birtokok bejárása (elhatárolása) és a beiktatás a fehérvári káptalan és egy királyi ember feladata volt. Balázs karpap és Beke tárnok szeptember 25-én – 1345 – hajtották végre megbízatásukat. A szomszédok egy részének jelenlétében beiktatták „Miklós mester királyi alétekgót”, aki a korábbi birtokost, László comest az ugyanott lévő Szt. Péter egyházban „édesatyjává fogadta”. László comes viszont esküvel fiává fogadta Miklóst és az adományozáshoz hozzájárult.² (1. kép)

Szenyér előző birtokosa ugyanis László, aki Lajos király atyjától kapta szolgálataiért a most rovására eladományozott birtokot. Az ok kettős: kora miatt László szolgálatra alkalmatlan már, birtokjoga viszont életfogytig szól. E gordiuszi csomót oldja fel a korabeli jog a kölcsönös örökbefogadás fikciójával. A bir-

tok ezáltal harcost ad a királynak, az új birtokos viszont gondoskodik veterán elődjéről...

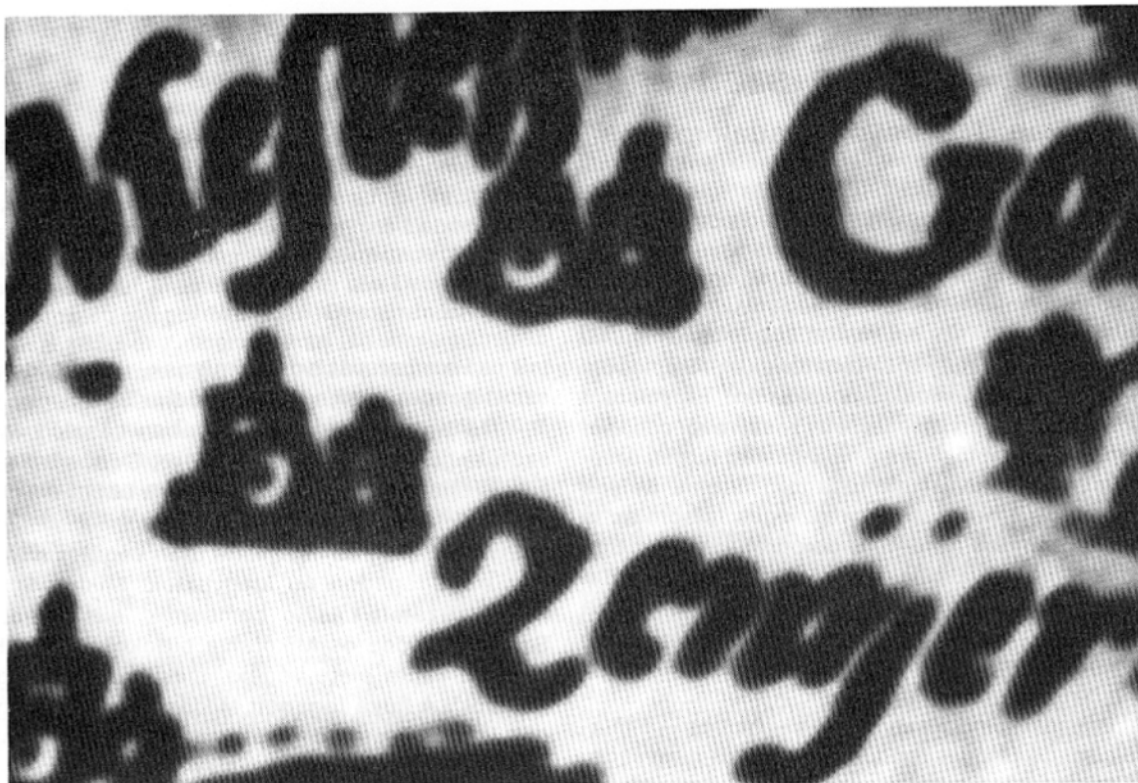
– Néhány hónap múlva azonban László banni látzott engedékenységet. Testvére, Dénes az ő nevében is tiltakozott Miklós beiktatása ellen, és eltította őt a birtok elfoglalásától.

Egy év harag és huzavona után végül is a fogadott apa és a fogadott fiú kiegyeztek: Miklós 50 budai márkát fizetett László comesnek, elismerve, hogy Szenyért, Edde és Mikófalva birtokokat még Károly királytól kapta élete végéig, mint „királyi szolgálató birtokot”. A fiúvá fogadott Miklós – fogadott atyja jogait igazoltnak látva – vállalta, hogy fizet, László viszont (ennek fejében) érvényteleníti régi okleveleit. – Ezután már nem volt akadály a adomány véglegesítésének. I. Lajos király – anyja, Erzsébet királyné tudtával és hozzájárulásával! – „főpapok és főurak tanácsából kedves hívének, László fia Miklós mester miles (katona) alétekgógonak ajándékozza...” hűséges szolgálataiért a már említett királyi birtokokat. Az aktus jelentőségét aláhúzza, hogy az oklevelet 4 érsek (esztergomi, kalocsai, zárai és a spalatói), 11 püspök, a nádor, az erdélyi vajda, az országbíró, a királyi tárnokmester, három bán, királynéi tárnokmester, királynéi udvarbíró, étekgó, pohárnok, lovászmester és pozsonyi ispán látták el pecsétjükkel – 1346. december 11-én...³

Az aláírók rangjából kiderül: rendkívüli alétekgó lehetett Miklós, hisz egy templommal rendelkező királyi birtokközpontot kapott, a lehetséges maximális garanciákkal: országos méltóságok mellett az anyakirályné hozzájárulásával!...

A mindennapok bizonytalanságai közepette ámulva olvassuk ez abszolút biztonságot: pedig akkor sem volt másként, minthogy a lehangosabb eskü, a legfennköltebb fogadalom, a legtöbb pecsét alatt lapult a legkisebb garancia.

Alig évtizednyi gondatlan élvezet után összeállt ugyanis Konth Miklós nádor Somogyvárott tartott megyei közgyűlésén az ellenfelek mindent kétségbevonó argumentuma! Ott t.i. János és Mese (sic!) előadták, hogy Zyner és Edde – övék...! Erről bemutatták 1276-ban (82 évvel korábban) kelt oklevelüket. László (foga-

1. kép. A szenyéri templom (Wolfgang Lazius térképe 1570 után. Részlet)
(Reprodukció: H-né Szentes Magdolna)

dott) fia Miklósnak volt ugyan oklevele Szenyérre, ám az alig 10 éves...

Hallott viszont arról, – előadott védekezésében –, kié volt a föld régen. Két tulajdonos, Serfesde és Pongrácz azonban párbajban elvesztették birtokukat... Így lett I. Károly királyé, aki László comesnek, az meg (fogadott) fiának, Miklósnak hagyta.

A megye nemeseinek ez utóbbi változat tetszett jobban, a nádor ezért a soronkövetkező megyei közgyűlésre, Pozsonyba tette át a döntést. Ott Mese (János nevében is) újabb bizonyítékokkal állt elő, mire a nádor a végső döntést a Bars megyében tartandó közgyűlésre ígérte ugyanaz évben... Miként döntött? – 5 év múlva Lajos király „volt alétekfogója, László fia Miklós” birtokolja még Zynyert és a másik két települést.⁴ Dolgában oly bizonyos Miklós, hogy privilegiális alakban is átírta oklevelét 1364-ben (amit 1345-ben kapott).

Öreg napjait azonban most az egykori – bajvívásban vesztes – tulajdonos lánya, Katalin keseríti meg, bejelentve igényét az atyja birtokától járó leánynegyedre!...⁵ Miklós oklevelei most sem elegendők: A nádor a királyi személyes jelenlét elé utalja ügyét 1368 októberére. Mivel a király háborúzik, a pert ismét elhalasztják.⁶ – Újabb fenyegető évek cammognak tova, miközben Miklós végre perdöntő dokumen-

tumra, „koronatanúra” bukkan: „...egy hártját talált, írás nélkül ... IV. László függő pecsétjével ellátva...”⁷

– Talán emlékszünk még, hogy Miklós nyugalmát a IV. László idejéből származó, 1276-os oklevél kezdte ki, s azóta sem sikerült a támadókat, – immár utódaikat – elhárítania. A nyilvánvaló hamisítvánnyal Miklós boldogan siet Lajos király elé. Az „saját kezűleg késsel keresztalakban belevágott” – (érvénytelenítette), a nádornak pedig meghagyta: „Katalinnak, Serfesde leányának parancsoljon hallgatást”, mert nincs igaza. Ugyanis atyjától Károly király jogszerűen, párbajjal szerezte meg „Zyniert”, azt tehát jogosan adományozta László comesnek, Lajos viszont Miklósnak...⁸

Ezzel sincs vége! Egy év múlva ugyanazon király be akarta iktatni ama vesztes párbajhős fiát, Lászlót „Zeneer” birtokába!... Miklós mester azonban ellentmondott a királyi parancslevélnek, – amiért persze a nádor elé idézték, majd éveken át folyó halasztások után 1377 decemberben az immár 101 esztendőös követelés felperesének, a párbajozó atya fiának parancsolt hallgatást a királyi ítélet...⁹

Talán hihetetlen, de még mindig van folytatás: most az öreg és beteg király kezd gyanakodni. Márton mestert küldi ki jogai felkutatására, ill. tisztázására, aki igyekszik jól szolgálni megbízóját: 1380 júni-

usában, a Somogyvár mellett tartott közgyűlésen előadja kutatásai eredményét: László fia Miklós alétekgóg jogtalanul tartja elfoglalva a nevezett birtokokat!...

Miklós – hány éves lehetett már? – ismét előmutatta okleveleit, ...amely szerint Zyner, Edde és Mykofalua birtokokat hűséges szolgálataiért neki adományozta” ugyanazon Lajos király, még 1345-ben... Ezt az alispán, a somogyi szolgabírák és esküdt ülnökök is hitelesnek találták. – László fia Miklós újabb haladékokat kapott tehát. Meddig? – hallgatnak a szenyéri oklevelek 1403-ig! Ekkor az derül ki, hogy Szenyer birtokosa már Miklós fia (?) László, aki feltehetően ugyanúgy „fogadott fia” – „fogadott atyjának”, miként egykor Miklós – Lászlónak... A birtok így biztosította a harcra alkalmas vitéz honoráriumát és a régi harcos „nyugdiját”.

De nem sokáig. Anthymus fia János, Tapsony birtokosa, alnádor ugyanis igényt tartott szomszédja birtokára, annak gyermektelen halála esetén. Ezt a nádorral is elismertette több alkalommal.¹⁰

A rég várt nap 1412 decemberében érkezett el. A hajdani László comes fia Miklós fia László – utód nélkül távozott. Birtokait Borbála királyné, Zsigmond király második felesége el akarta foglalni. Ám „Tapsonyi Antimus fia János mester, alnádor ellentmondott!”... – hivatkozva a 12 évvel korábban készült végrendeletre, melyet a leendő örökös az örökhagyóval többször is megújított, s a királlyal is elfogadott: „Zenyer, Mykofalua és Edde ...” Tapsonyi Antimus fia János mesteré, az alnádoré! – majd utódaié...

– A két település sorsa ezidőtől egy ideig közös... (2. kép)

2. kép. A szenyéri vár Wolfgang Lazius 1556-os térképén. (Részlet) Hadtörténeti Múzeum Bp. (Reprodukció: H-né Szentés Magdolna)

JEGYZETEK

1 Somogy megye múltjából, 1978. Szerk.: Kanyar József 66. old./11 doc.	6 U.o. 77/47.
2 U.o. 66/23.	7 U.o. 77/49.
3 U.o. 68/27.	8 U.o. 78/50.
4 U.o. 74/38.	9 U.o. 80/54.
5 U.o. 76/46.	10 U.o.

JÓZSEF GÁL: SZENYÉR AND ITS LANDOWNERS

(On the basis of Documents of Szenyér estate before Mohács by Iván Borsa)

Resume

This dissertation paper of some pages describes a short episode of the history of Szenyér in the Southern of Somogy county. It is even worth our attention, because the participants of the story are not „walking-on gentlemen” at all. They are the members of Anjou family, archbishops, bishops, courtiers, priests of authentic places and noblemen of Somogy.

The partial list also indicates that it is not a thing of little importance. The point is the honorarium of a king's warrior's service and providing the conditions of that. Estate of Szenyér plays only a secondary role itself although it is the main object of every persistent trial, inquiry and a dozen attempts to obtain that property during over a half century. But it – together with the neighbouring villages – had a land, which could provide only one person. Consequently it was not important because of its largeness of value but because one warrior's provision was dependent on it. So it was in vain won as a grant in 1346 by László's son Miklós and his document was also in vain endorsed. His rights were always brought into challenge by his predecessor's children, grandchildren, documents falsifiers and other tricky people who wanted to get that property – finally even the bestower King Lajos himself. Studying this case we learn what way the royal banderium worked and what the warriors' source of livelihood was. Namely Miklós received Szenyér together with the earlier owner László who had adopted Miklós as son and

Miklós accepted him as his father. That way Miklós became László's son. In addition to that „contract relating to support for life” Miklós had to pay László (the ex-owner) 50 gold coins in return for that László acquiesced in loss of his former rights and he invalidated his old documents.

„The foster-child” lived with his foster father for 10 years. During that time the estate supplied both of them and the king had a warrior due to crown land too. Miklós got into trouble when his valour's years had passed away and he was not willing to adopt anybody in exchange for himself. As a result he had to live to see that King Lajos, the former bestower made questions of his possessory right on two occasions after so many abortive attacks of others. Eventually the resistance of Miklós (László's adopted son) was broken by the permanent defence and the postponed palatine's passing sentences in different counties from year to year.

After 58 years, in 1403 the fief was already in the name of Miklós's son László. Of course, his son never occurred as an heir during the three-decade litigation. His sudden appearance as the greybeard's successor refers to the fact that László's son Miklós became weary of struggling with claimants and Miklós himself adopted a person called László, who could repel the attacks of people who wanted to obtain that property and László could fulfil Miklós's commitments in the royal army instead of Miklós.

JÓZSEF GÁL: SZENYÉR UND SEINE BESITZER

(Nach der Quellenveröffentlichung von Iván Borsa: Das Gut von Szenyér im Spiegel seiner Urkunden vor Mohács)

Zusammenfassung

In dem kurzen Aufsatz tun sich einem kleine Episoden aus der Geschichte von Szenyér im westlichen Somogy auf. Diese kleinen Episoden sind aber doch der Aufmerksamkeit würdig, denn ihre Beteiligten spielten keinesfalls eine nebensächliche Rolle. Unter ihnen gibt es nämlich Mitglieder der Familie Anjou, Erzbischöfe, Bischöfe, Würdenträger am Hofe, Geistlichen der mit der Ausstellung von authentischen Urkunden beauftragten, sog. glaubwürdigen Orte (*loca credibilia*) und Adelige aus dem Komitat Somogy.

Schon diese undetaillierte Aufzählung deutet darauf hin, daß es hier um eine Sache von großer Tragweite gehen kann. Es handelt sich hier nämlich um die Gegenleistung für die Dienste eines königlichen Ritters, also um die Sicherung der materiellen Voraussetzungen seines Dienstes. Das Gut von Szenyér selbst spielt nur eine Nebenrolle, obwohl es den Hauptgegenstand der wiederkehrenden Prozesse, aller Untersuchungen und Eroberungsversuche darstellt, die in diesem halben Jahrhundert stattgefunden sind. Auch mit den umliegenden Dörfern zusammen reichte das Gut von Szenyér nur zum Unterhalt eines einzigen Kriegers aus. Nicht seine Ausdehnung und der Wert seines Bodens waren in diesem Zusammenhang wichtig, sondern jene Tatsache, daß der Unterhalt eines Kriegers von ihm abhing. Vergeblich wurde also Miklós, der Sohn von László im Jahre 1346 mit dem Gut belehnt, denn das Besitzrecht wurde ihm von den Kindern und Enkelkindern seines Vorgängers, von den Urkundenfälschern und anderen Glücksrittern und am Ende sogar selbst vom König Ludwig I. abgestritten. Bei der Aufklärung dieser Ereignisse stellt es sich heraus, wie das königliche Ban-

ner (Bannerium) funktioniert, wovon die Krieger der Banner leben. Miklós erhielt nämlich Szenyér zusammen mit László, von dem er adoptiert wurde, und den er darauf zu seinem Vater erklärte. So wurde Miklós der Sohn von László... Für den Vertrag mußte Miklós seinem „Vater“ einen Zuschlag im Wert von 50 Goldstücken zahlen. László, der frühere Besitzer des Gutes willigte so in den Verlust seiner Rechte ein und ließ seine Urkunden annullieren. Der „Adoptivsohn“ verbrachte 10 Jahre mit seinem „Adoptivvater“. In dieser Zeit gewährte das Gut beiden Männern einen Unterhalt, und auch der König bekam den ihm zustehenden Krieger.

Miklós kam erst dann in Verlegenheit, als seine aktiven Soldatenjahre vorbei waren und er nicht bereit war, einen Ersatzsoldaten zu adoptieren. So konnte er nicht vermeiden, daß seine Rechte selbst von dem ehemaligen Donator, vom König Ludwig I., zweimal aufgehoben wurden. Die ständige Verteidigung seiner Rechte, die von Jahr zu Jahr verschoben und in unterschiedlichen Komitaten gefällten Urteile brachen den Widerstand von Miklós, dem Adoptivsohn von László.

Nach 58 Jahren, im Jahre 1403 taucht das Gut schon im Besitz von einem László auf, der Sohn von Miklós ist. Als natürlicher Erbe wurde dieser László in den 3 Jahrzehnten des Prozesses nie erwähnt. Sein plötzliches Auftauchen als Nachfolger des Greisen Miklós deutet darauf hin, daß Miklós, der des Kampfes gegen die Kandidaten überdrüssig geworden war, der Adoptivvater von László wurde. László konnte so die Angriffe abwehren, und im königlichen Heer an der Stelle von Miklós seinen Mann stehen.